

době přijatých opatření jednotlivých států v reakci na propuknutí krize, stejně jako v rozdílném dopadu ekonomického propadu a úsporných opatření na situaci žen a mužů.

Propuknutí krize se projevilo zejména propadem míry zaměstnanosti mužů, což bylo dáno především koncentrací žen ve feminizovaných oborech, zvláště ve státní správě, které nebyly na začátku krize postiženy. Výjimkou byl Island a Itálie, kde výrazně poklesla zaměstnanost žen i na začátku krize. Vlivem úsporných opatření a škrtů ale začal být postupně ohrožen i feminizovaný státní sektor, a tak začala stoupat i nezaměstnanost žen v ostatních státech. Zároveň se růst počtu zaměstnaných na částečné úvazky odrazil pozitivně spíše na mužské pracovní síle, neboť se výrazně zvýšil podíl mužů zaměstnaných nově na částečný úvazek. K tomu se dále prohlubovaly již existující nerovnosti mezi různými skupinami žen a různými skupinami mužů. Zároveň se ukázalo, že ženy v době krize častěji vstupovaly na trh práce a se zvyšující se mírou mužské nezaměstnanosti tak vzrůstal počet domácností s ženou živitelkou oproti období před začátkem krize. Zdálo by se tedy, že se pozice žen na trhu práce upevnila. To se však nestalo, neboť většina zemí přijala úsporná opatření, která se do velké míry týkala škrtů ve státním sektoru – jak ve výši mezd, tak v počtu pracovních míst – což vedlo ke zhoršení pracovních podmínek a růstu nezaměstnanosti zejména u žen. Zároveň oblast institucionálního a legislativního zajištění genderové rovnosti přestala být pro většinu evropských států prioritou a podle autorek pouze v Portugalsku, Řecku a na Islandu byla ve druhé fázi krize, po roce 2010, přijata opatření podporující rovnost pohlaví. Zároveň ale dvě posledně jmenované země zavedly na počátku krize výrazné škrtů v institucích zajišťujících genderovou rovnost, proto se ani u nich nedá mluvit o výrazném posunu. V oblasti snahy o konsolidaci finančních trhů našly autorky značně rozdílné strategie. Většina států ale zavedla výrazné škrtů v oblasti sociálního zabezpečení a také v oblasti podpory rodin s dětmi.

Ve většině analyzovaných států byla opatření fiskální konsolidace a úsporná opatření spojena s neoliberalním chápáním krize a potenciálu pro socio-ekonomický růst, který stojí proti hodnotám rovnosti a sociálního začleňování. Neoliberalní diskurs nejenže v některých státech přispíval ke snížení zájmu o problematiku opatření genderové rovnosti, ale vedl dokonce k růstu podpory konzervativního pojetí genderových rolí.

Závěrem lze říci, že kniha přináší velice cennou reflexi genderových aspektů současné ekonomické krize v hloubce a komplexnosti faktorů, které ovlivňují pozici žen a mužů v oblasti placené a neplacené práce. Nevýhodou tohoto holistického přístupu je zaplavení čtenáře informacemi o faktorech krizového vývoje, u kterých není jednoznačně řečeno, které z nich hrají klíčovou roli pro vysvětlení situace žen a mužů v době krize. Podstatným zjištěním ale je, že oběmi krize nebyli pouze muži, ale také ženy, i když obě skupiny byly zasaženy rozdílným způsobem. Autorky a autoři svými výsledky poukazují na nutnost zkoumat znevýhodnění uvnitř genderových kategorií, neboť právě prolínající se kategorie věku, vzdělání, národnosti nebo rodinného statusu hrají významnou roli v marginalizaci a diskriminaci žen a mužů na trhu práce. Zároveň poukazují na to, že neoliberalním diskursem ovlivněná úsporná opatření, která zavedly všechny evropské státy, poškodila zejména ženy, a to nejen tím, že se výrazně zhoršily pracovní podmínky ve feminizovaných sektorech, zvláště ve státní správě, ale že došlo také ke škrtům v oblasti rodinné politiky a politiky genderové rovnosti, což bude mít dlouhodobé negativní dopady na situaci žen nejen na trhu práce, ale ve společnosti obecně.

Literatura

Bettio, F., Corsi, M., Lyberaki, A., Lodovici, M. S., Verashchagina, A. 2013. *The Impact of the Economic Crisis on the Situation of Women and Men. Synthesis report*. [online]. Lu-

BEZ EKONOMICKÝCH SANKCÍ GENDEROVÉ ROVNOSTI VE VYSOKÉM ŠKOLSTVÍ A VĚDĚ NEDOSÁHNEME /

Marcela Linková, Marta Vohlídalová, Hana Tenglerová, Martina Fucimanová, Hana Víznerová, Kateřina Cidlinská

Ve dnech 2.–5. září 2014 se konala na Technické univerzitě ve Vídni již 8. evropská konference o genderové rovnosti ve vysokém školství, kde se v různých pádech skloňovaly problémy se zaváděním opatření na podporu genderové rovnosti. Až na vzácné výjimky o nich informovali a diskutovali zástupci a zástupkyň západoevropských zemí. Že je téma genderové rovnosti ve vědě otázkou, od které se nedistančují ani akademické, ani neakademické veřejné instituce, bylo zjevné. Konferenci podpořilo město Vídeň prostřednictvím svého starosty a místostarostky, ale i vedení Technické univerzity ve Vídni a rakouského Ministerstva pro vědu, výzkum a ekonomii. Zástupců a zástupkyň grantových agentur, ministerstev a vedení univerzit z dalších zemí na západ od nás bylo v publiku také nemálo.

Nejvýrazněji se rozdíl „východ – západ“ projevil v závěrečném panelu, kterého se kromě zástupců a zástupkyň Rakouska a Francie účastnil také Petr Pavlík z katedry genderových studií FHS UK a člen poradního sboru premiéra Bohuslava Sobotky a Fredrik Bondestam ze Švédského sekretariátu pro genderový výzkum. Bondestam ve svém příspěvku založeném na zkušenosti země, jejíž společenské uspořádání je z hlediska genderové rovnosti jedním z nejpokrokovějších, vyzdvihl pozitivní dopady afirmativních opatření pro genderovou rovnost ve vědě a apeloval na to, že bychom se ani na úrovni vědních politik a výzkumu neměli bát používat „the F-word“ (tj. feminismus). Příspěvek uzavřel odvážným tvrzením, že genderové rovnosti ve vědě nebude patrně dosaženo, pokud nebudou zavedeny ekonomické sankce za její nedostatečné prosazování. V této souvislosti se v konferenčních příspěvcích hojně disku-

xemburg: European Commission – Directorate General for Justice. [cit. 7. 8. 2014]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/documents/130410_crisis_report_en.pdf>.

Rubery, J. 1988. *Women and Recession*. London: Routledge & Kegan Paul.

Walby, S. 2009. *Gender and the Financial Crisis*. [online]. UNESCO, Project on Gender and the Financial Crisis. [cit. 10. 3. 2012]. Dostupné z: <http://www.lancaster.ac.uk/fass/doc_library/sociology/Gender_and_financial_crisis_Sylvia_Walby.pdf>.

„PRAŽSKÁ ŠKOLA KRITICKÉ TEORIE“ NASTIŇUJE VIZE BUDOUCÍHO ZKOUMÁNÍ SPOLEČNOSTI / RADKA JANEBOVÁ

HRUBEC, M. A KOL. 2013. *KRITICKÁ TEORIE SPOLEČNOSTI. ČESKÝ KONTEXT*. PRAHA: FILOSOFIA, EDIČNÍ ŘADA FILOSOFIE A SOCIÁLNÍ VĚDY.

Monografie *Kritická teorie společnosti* vznikla pod vedením Marka Hrubce z Centra globálních studií v Praze a navázala na další knihy z oblasti kritické teorie vydávané v ediční řadě Filosofie a sociální vědy nakladatelství Filosofia (např. *Spor o Evropu: postdemokracie, nebo předemokracie?* [2005], *Sociální kritika v éře globalizace. Odstraňování sociálně-ekonomických nerovností a konfliktů* [2008], *Od zneuznání ke spravedlnosti. Kritická teorie globální společnosti a politiky* [2011] a další). Kniha nabízí výklad kritické teorie v českém jazykovém prostředí s přesahy do prostředí slovenského.

Publikace obsahuje čtrnáct textů autorek a autorů několika generací tzv. pražské školy kritické teorie, kteří se věnují především současným paradigmatickým výkladům sociálního uznání a globálních interakcí. Jednotlivé kapitoly jsou vždy členěny do tří subkapitol. Nejprve je prezentována recepce zahraniční kritické teorie v českém prostředí, druhá subkapitola se věnuje rozboru českých autorek a autorů ve zkoumané oblasti kritické teorie a poslední část se zabývá výhledy do budoucna a představami jednotlivých autorek a autorů o potřebě rozpracování daného tématu. Tematicky se kniha zaměřuje na kritické analýzy společnosti, zejména

na témata globální nespravedlnosti, feminismu, politické ekologie, interkulturního dialogu, historického výkladu společnosti apod.

Marek Hrubec v kapitole *Globální ne/spravedlnost* analyzuje globální interakce a s nimi spojené sociální nespravedlnosti od 90. let do současnosti. Vzhledem k problematickému vývoji transnacionálních a globálních tendencí (zvláště v oblasti ekonomiky) zdůrazňuje potřebu zkoumání vzájemného vztahu mezi dynamikami lokálních, národních, makroregionálních a globálních procesů. Poznání těchto souvislostí je nezbytné pro formování sociální kritiky ekonomických a politických sil. Hrubec v rámci svého příspěvku přichází s požadavkem extrateritoriálního uznání práv za hranicemi státu, aby státy převzaly odpovědnost za jednání své, svých občanů a především ekonomických subjektů. Lze ocenit, že nad rámec ambicí knihy nejen prezentuje potřeby rozpracování tématu, ale v souladu se základními kritérii kritické teorie také „prakticky“ navrhuje cestu k sociální změně.

Oleg Suša se v kapitole *Politická ekologie: sociálně-ekologická krize a panství* zaměřuje na sociální, politické a morální souvislosti globální změny životního prostředí.

tovalo také o požadavku kulturních změn. Přes všechna opatření, která jsou v některých zemích dlouhodobě zaváděna, a to jak na úrovni státu, tak v rámci samotných institucí, v některých oblastech ke zlepšení nedochází. Institucionální, legislativní a ekonomická opatření by tak měla jít ruku v ruce se snahou o spravedlivé pracovní a studijní podmínky a s úsilím o nabourávání stereotypních představ o „mužské vědě“.

Otázce změny celkového vnímání vědy a jejího paradigmatu se věnovaly rozličně tematicky zaměřené příspěvky během celé konference. Shodovaly se především v důrazu na potřebu změnit patriarchální obraz vědy jako nutně silně hierarchického a konkurenčního prostředí, který však v současné době vzrůstá spolu se silícím „bojem“ o finanční prostředky na výzkum a narůstající pracovní nejistotou. Věda by naopak měla být prostředím, kde je podporována a ceněna spolupráce. Jako jeden z účinných nástrojů takové změny byla uváděna grantová politika podporující projekty týmů, v nichž jsou rovnoměrně zastoupeni zástupci a zástupkyně na různé profesní a studijní úrovni. Takovou strategii zaujala například Bruselská svobodná univerzita, kterou představila Alison Woodward, nebo Kalifornská univerzita v Riverside, kde je jedním z kritérií získání interního grantu zapojení i bakalářských studujících.

Zcela jinou realitu oproti „západnímu“ modelu v závěrečné diskusi představil zástupce České republiky Petr Pavlík, který velmi otevřeně hovořil o domácí situaci, kde genderová rovnost ve vědě není považována za důležité téma a kde chybí jakákoliv vůle rozhodovacích orgánů princip genderové rovnosti ve vědě skutečně prosazovat. Jak uvedl, smyslem bytí politik genderové rovnosti v České republice, které většinou (pokud vůbec existují) zůstávají pouze na papíře, je vytváření jakési „Potěmkinovy vesnice“ pro orgány Evropské unie. Možnost proměny akademického prostředí vidí v generační obměně skupiny mužů, kteří se v současné době nacházejí v mocenských pozicích české vědy a otázku genderové rovnosti ignorují. Na otázku, zda nelze pro genderovou rovnost argumentovat

Ukazuje, jak se prohlubující krize systému panství globálního kapitalismu projevuje krizemi v rovinách ekologické, ekonomické, sociální i politické a postupně se obrací proti samému panství globalizovaného kapitálu.

Vývoji kritické teorie kultury od modernistického zkoumání vztahů mezi kulturou a politikou, společností a ekonomickými zájmy po transkulturalitu se v kapitole *Mezi kulturním a transkulturním obratem* věnuje Milan Kreuzzieger. Upozorňuje, že v souvislosti s posunem referenčního prostoru od národního k transnacionálnímu a s příchodem nových globálních aktérů by se měl změnit i přístup kritické teorie, která by měla vycházet z transdisciplinárního a kosmopolitního rámce.

Lubomír Dunaj se v kapitole *Interkulturní dialog* zabývá potřebou nalezení etických regulátorů fungování lidské společnosti na celoplanetární úrovni. Varuje zejména před eurocentrismem a západocentrismem, které považuje za největší překážky interkulturního dialogu, a relevantnost interkulturního dialogu dokládá především ekonomickým vzestupem nezápádního světa (zejména Číny a dalších zemí skupiny BRICS). Obdobně jako Hrubec ukazuje potřebu mezinárodního občanskoprávního systému, který se bude inspirovat kulturním dědictvím a historickými zkušenostmi všech kultur. Myšlenky a možné přínosy těchto kultur by měly být vzájemně porovnány prostřednictvím interkulturního dialogu. Dunaj klade důraz na zkoumání pojmu „dialektika“ coby metodologického východiska hledání budoucích regulátorů lidské společnosti.

Kapitola Ondřeje Lánského s názvem *Kolonialismus a postkolonialismus* věnuje zcela logicky úvodní část zdůvodnění, proč by se česká kritická teorie měla zabývat důsledky kolonialismu, přičemž argumentuje, že kolonizace jako komplex řady sociálních fenoménů byla zásadním podnětem pro rozšíření evropských sociálních a ekonomických vzorců po celé planetě. Postkoloniální myšlení podle Lánského umožňuje sledovat, jak se evropské formy myšlení spolupodílejí na

výkonu dominance tzv. vyspělých národů nad společnostmi (post)kolonizovanými, a pomáhá identifikovat přítomné prvky moci a násilí (například pomocí binární opozice civilizace vs. barbarství). Za oblasti, které vyžadují další zkoumání, považuje například otroctví a jeho roli při formování současného globálního kapitalismu, transmodernitu či rasismus. Další rozpracování těchto témat může poukázat na základy dominance a útlaku a může ukázat cestu, jak jim čelit.

Zuzana Uhde v kapitole *Feminismus: rovnost v odlišnosti* popisuje vzájemný vztah a vlivy mezi feministickým myšlením a kritickou teorií od 60. let 20. století do současnosti. U obou perspektiv vnímá jako společnou kritiku žité zkušenosti utlačovaných a podřízených skupin, jejímž cílem je nejen vysvětlit struktury útlaku a nadvlády, ale zejména rozpracovat normativní neopresivní vizi společnosti. Jako specifikum feministické teorie uvádí především zaměřenost na žitou zkušenost různých skupin žen. V závěru vyzývá ke kritické analýze nezamýšlených důsledků emancipace žen v podobě, v jaké je prosazována v pozdně moderních kapitalistických společnostech, na životy žen v socioekonomicky, kulturně či geopoliticky znevýhodněném postavení. Varuje před rizikem tzv. deformované emancipace, kdy novodobé globální podřízení emancipace trhu reprodukuje sociální nerovnosti.

Kritickou teorií dějin a představením klíčových autorů a autorek, kteří se teorii kritického historického bádání věnovali, se v kapitole *Historický vývoj* zabývá Michal Pullmann. Ten argumentuje ve prospěch kritického myšlení o dějinách, které je na jedné straně postaveno na analýze a představení principů pojmání dějin v delších časových liniích a na druhé straně připouští určité „diagnózy“ či poučení do budoucna, přičemž by zároveň mělo být podpořeno důrazem na profesionální dějepisectví s analýzou historických pramenů prostřednictvím odborných metod historické práce.

---

vědeckou excelencí, Pavlík odpověděl, že muži, kteří zastávají vedoucí pozice v ČR, nejsou nutně vynikající vědečtí pracovníci, špičky ve svém oboru, a že odkaz na excelenci je jen hezké slovo zakrývající další způsob sortování lidí a rozdělování peněz „správným“ směrem. Dodal také, že by bylo vhodné, aby Evropská unie důsledněji kontrolovala finanční toky, které směřují do nových členských zemí, a důsledně vyžadovala a kontrolovala naplňování principů genderové rovnosti. V závěru svého vystoupení, které se u přítomných setkalo s velice vřelým přijetím, pak uvedl i silný argument, proč by se měla západní Evropa více zajímat o to, jak jsou u nových členů EU naplňovány principy genderové rovnosti. Uvedl, že je potřeba, aby západní Evropa vytvořila cosi jako Marshallův plán pro genderovou rovnost, protože pokud západní Evropa nezmění přístup zemí východní a střední Evropy k těmto otázkám, může se snadno stát, že tyto genderově nesenzitivní země začnou měnit rozhodovací procesy a priority EU a narušovat celkovou mocenskou strukturu a směřování Evropy.

Jedním z hlavních řečníků konference byl Loukas Balafoutas z Univerzity v Innsbrucku, jeden z autorů výzkumu vlivu afirmativních opatření na ochotu žen vstupovat do soutěže. Ve svém příspěvku se zaměřil na to, jaká je efektivita afirmativních opatření na podporu žen (zda tato opatření zvyšují ochotu žen soutěžit), jací vítězové pak z takové soutěže vycházejí a zda jde skutečně o kvalitní kandidáty, a také na to, co se děje v týmu po ukončení takové soutěže (tedy zda mají afirmativní akce další vedlejší efekty, jako je např. negativní vliv na spolupráci v týmu a jeho soudržnost a celkovou produktivitu). Dosavadní výzkumy provedené v této oblasti ukazují, že ochota soutěžit je obecně silně genderově podmíněná. V západních kulturách jsou ženy méně soutěživé než muži, přičemž genderový rozdíl v ochotě soutěžit se projevuje již od věku pěti let. Jinak je tomu ale v matrilineárních kulturách, kde byla naopak pozorována větší soutěživost žen oproti mužům, což naznačuje, že ochota mužů a žen vstupovat do soutěže je silně kulturně

Ondřej Štěch v kapitole *Pospolitosť: proti odcizení* objasňuje cestou rekonstrukce různých konceptů spojení mezi kritickou a komunitaristickou analýzou, respektive mezi emancipací a ukotvením v pospolitosti. Toto propojení činí prostřednictvím analytické kategorie „odcizení“. V závěru navrhuje zkoumat dvě dilemata a možnosti jejich řešení, která ve vztahu k emancipaci řeší malá společenství. Za prvé upozorňuje na možnou protikladnost emancipace a pospolitosti, vzhledem k tomu, že někdy silné pospolitosti mohou jednotlivce omezovat a znemožňovat mu autonomní jednání v zájmu společenství. Za druhé se zdrojem dilematu stává jeden z principů utváření komunity – „vymezování vůči jiným skupinám“, který může být zdrojem nesnášenlivosti pospolitosti vůči skupinám jiným. Na základě těchto dilemat pak formuluje fatální sociální otázky, zda a jak lze uskutečňovat spolu s integrovanými společenstvími zároveň i plnohodnotnou individuální emancipaci a zda a jak by mohla taková společenství existovat bez frakčních konfliktů a vzájemné uzavřenosti.

V kapitole *Občanská společnost a veřejnost* se Lucie Cviklová zabývá otázkou, jak mohou různé konceptualizace, typologie a legitimizace demokracie, občanské společnosti a politické veřejnosti přispět k vysvětlení politických či legitimizačních krizí demokratických systémů. Považuje za potřebné zkoumat důsledky proměny občanské společnosti, která vytváří podmínky pro formální fungování demokratických institucí (participace je nahrazována masovou loajalitou), přičemž jako ideální koncept k tomu vnímá Habermasovu teorii legitimacy. V textu zároveň uvádí příklady kritických empirických analýz americké aféry Watergate a české legitimizační krize z přelomu let 1997 a 1998.

Petra Gümplová se v kapitole nazvané *Konstitucionalismus a demokracie* zabývá souvislostmi mezi politickou mocí a vyšším psaným zákonem (zejména ústavou). Prezentuje diskusi kriticky smýšlejících autorů k legitimitě politické moci, která se odvíjí zejména okolo kompatibility vlády zá-

kona s moderním kapitalismem, omezování práv a svobod ve jménu neoliberálních idejí či legalismu fungujícímu na úkor demokracie. V závěru představuje model konstitutivní demokracie, který klade důraz na participaci občanek a občanů při ustavování demokracie a který chápe jako alternativu k deliberativním teoriím práva. S tím souvisí i uvedená potřeba historicko-politologické analýzy tvorby Ústavy v České republice v roce 1992.

Situaci kritických teorií médií se v příspěvku *Mediální studia* věnuje Lenka Vochocová, která na vybraných příkladech publikací ukazuje, jak je v české perspektivě zkoumána vazba mezi mocí, ideologií, ekonomickými strukturami a fungováním médií. Klíčová část textu je zaměřena na spor a možnost „smíření“ dvou klíčových pozic kritických mediálních studií, a to kulturálních studií a politické ekonomie komunikace.

Michal Hauser v kapitole *Instrumentální rozum* nejprve popisuje, jak se s kritickou teorií vyrovnával režim reálného socialismu, a poukazuje na odlišnost instrumentálního rozumu v pojetí kritické teorie a bývalého režimu. Dále se zabývá pojetím instrumentálního rozumu ze strany Karla Kosíka a Milana Machovce. V závěru objasňuje vazbu instrumentálního rozumu k otázce produkce „postmoderního“ kapitalismu, upozorňuje na novou podobu tzv. „nadinstrumentálně instrumentálního rozumu“ a pokládá otázku, jaký postoj k němu zaujmout (a sám považuje za nutné ho nejen kritizovat, ale i hájit).

Kapitola *Věda a utópia* Ladislava Hohoše se zabývá kritickými teoriemi, které se pokoušejí navrhnout institucionální změny k nastolení vyšší úrovně civilizace. Autor ukazuje navrhované cesty hledání lidské svobody, odstraňování mocenských vztahů, bídy, odcizení z pohledu vybraných kritických autorů.

Ondřej Krochmalný a Pavel Siostrzonek v poslední kapitole *Surrealistické myšlení* porovnávají první generaci kritické teorie označovanou jako frankfurtská škola s první a druhou generací teoretiků českého surrealistického hnu-

---

podmíněna. V západních kulturách přitom ženy často nejsou ochotny do soutěže vstupovat ani v momentě, kdy je to pro ně výhodné. Důležité je tudíž podle Balafoutase nastavit podmínky tak, aby se zvýšila ochota žen vůbec vstupovat do soutěže. Takovou situaci mohou zajistit právě pozitivní opatření, která podle jeho výzkumu jednoznačně zvyšují ochotu žen soutěžit. Ve výzkumu, který provedl spolu s Matthiasem Sutterem, se jako nejúčinnější ukázala tzv. měkká pozitivní opatření (pokud jsou žena a muž stejně kvalitní, je upřednostněna žena), která zdvojnásobila ochotu žen vstoupit do soutěže, zároveň ale nesnížila ochotu mužů se takto upravené soutěže účastnit. I v případě silného preferenčního zacházení bylo 50 % mužů ochotno se soutěže účastnit (pro srovnání, ochota žen vstupovat do soutěže bez jakéhokoli opatření dosáhla pouze 30 %). Příkladem může být program zavedený Technickou univerzitou v Delftu, která se v roce 2011 rozhodla vypsát pozice pro deset nejlepších profesorek. Do výběrového řízení se přihlásilo i třicet mužů. Pokud jde o kvalitu kandidátů, kteří vzejdou ze soutěže, v rámci které byla uplatněna pozitivní opatření ve prospěch žen, ukázalo se, že tato opatření zároveň zvyšují kvalitu těch, kteří uspějí – do soutěže totiž vstupují i skutečně kvalitní ženské kandidátky. Co se týče týmové dynamiky, ukázalo se, že afirmativní opatření mají pozitivní vliv i na výkonnost celých skupin. Svou přednášku tedy Belafoutas uzavřel tím, že afirmativní opatření na podporu žen jsou skutečně efektivní – zvyšují ochotu žen vstupovat do soutěže, přitahují kvalitní kandidátky a vedou zároveň k vyšší produktivitě týmů.

Závěry této studie jsou velice aktuální už vzhledem k tomu, že na konferenci opakovaně zaznělo, že současná organizace výzkumu vede k posilování prvků soutěže. Například Ilse Costas, Celine Camus a Stephanie Michalczyk ve svém příspěvku o genderových dopadech nové veřejné správy na utváření subjektivit výzkumníků hovořily o ustavování „kultury fotbalových týmů“, bezohledné a vysoce konkurenční, která se navíc stále v některých prostředích reprodukuje na principu „korunních princů“, jež si vedoucí labora-

tí s cílem poukázat na paralely a podobnosti obou skupin. Komparativně docházejí k závěru, že oba významné kritické proudy vykazují srovnatelnou myšlenkovou úroveň, myšlenkové postupy a věnují se obdobným tématům.

Není pochyb o tom, že všechny autorky a všichni autoři disponují hlubokým vhladem do oblasti kritické teorie, byť každá a každý ze svého specifického úhlu pohledu či tématu. Pokud lze monografii něco vytknout, pak je to spíše určitá nedisciplinovanost v jednotlivých kapitolách. V monografii se ne vždy podařilo dodržet deklarovanou strukturu a záměr textů, což se projevuje již v nejednotném názvu hlavních subkapitol. Kapitoly jsou sice vždy členěny do tří subkapitol, ale zejména v pojetí třetích kapitol lze pozorovat značné rozdíly. Některé autorky a autoři šli dokonce nad rámec poslání třetí subkapitoly a lze u nich vysledovat „praktičnost“ v podobě konkrétních podnětů pro sociální změnu (např. Hrubec, Štěch). Část autorek a autorů se držela avizovaného záměru subkapitoly a navrhovala možné oblasti budoucího zkoumání daného tématu (např. Kreuzzieger, Dunaj, Lánský, Uhde, Gumplová, Vochocová, Cviklová), ale v některých kapitolách jsou třetí subkapitoly pojaty spíše jako závěry a vize zkoumání tématu absentuje (např. Suša, Hauser, Hohoš).

Přínosu publikace by také přispěla lepší komunikace některých autorů se čtenářkami a čtenáři. Není zcela jasné,

kdo je cílovou skupinou předkládané knihy, a přestože je na obálce knihy uvedeno, že je určena pro „zájemce o filozofii, sociologii, politologii, kulturní studia, globální studia apod.“, nelze ze slova „zájemce“ odvodit jeho předpokládanou úroveň znalostí. Je-li určena pro odbornou veřejnost, pak se lze ptát, zda pojetí prvních a druhých subkapitol není až příliš přehledové. Pokud by monografie chtěla směřovat i mimo odbornou veřejnost, pak by komfortnější četbě prospěla v každé kapitole důsledná formulace cíle nebo alespoň záměru příspěvku, logické struktury textu a rovněž vlastní pozicionality autorky či autora (především ve vztahu k požadavku normativity). Někteří autoři mají totiž tendenci prezentovat své vlastní názory jako fakta, což může čtenářky a čtenáře „mimo obor“, kteří neznají kontextová východiska píšících, mást.

Uvedené výhrady jsou spíše estetickými vadami na „kráse“ než nedostatky „charakteru“. Pro čtenářku a čtenáře, kteří hledají informace o kritické analýze společnosti, zejména v oblastech, jako jsou pojetí globální nespravedlnosti, politické ekologie, interkulturního transkulturního dialogu, postkolonialismu, feminismu, kritické teorie pospolitosti, občanské společnosti, demokracie, konstitucionalismu či mediálních studií, bude tato kniha nejen zajímavým zdrojem informací, ale také zdrojem podnětů a otázek k přemýšlení.

NOVÝ POHLED NA POLITIKU GENDERU V OBDOBÍ SOCIALISMU? /

ROMANA VOLEJNÍČKOVÁ

HAVELKOVÁ, HANA, OATES-INDRUCHOVÁ, LIBORA (EDS.). 2014. *THE POLITICS OF GENDER CULTURE UNDER STATE SOCIALISM. AN EXPROPRIATED VOICE.*

LONDON, NEW YORK: ROUTLEDGE.

V úvodu recenzované knihy editorky Hana Havelková a Libora Oates-Indruchová sumarizují dosavadní výzkum, kte-

rý byl realizován k tématům genderu a socialismu nebo postavení žen v období socialismu. Jak ale editorky upo-

toři a kateder k sobě vyberou a podporují je. Vzhledem k výše uvedeným poznatkům tak není s podivem, že možnost žen v takovém prostředí soutěžit je minimální a motivace v něm zůstávat rovněž.

Silným tématem, které se na konferenci opakovaně objevovalo, bylo zahrnutí genderové dimenze do kurikula technických a přírodních věd a spolupráce mezi genderovými experty a expertkami a výzkumníky a výzkumnice z těchto oborů. Epistemická východiska těchto vědních kultur jsou zjevně odlišná, což může způsobovat řadu nedorozumění a frustrací. Corinna Bath ve své práci s inženýry používá genderová studia jako nástroj ke zpochybnění zažitých předpokladů ve vývoji technologií, které jsou často považovány za danost. Se svými studenty otevírá otázky týkající se toho, kdo nebo co je v dané technologii vynecháno, pro koho je daná technologie určena a pro koho není, jaké jsou předpoklady v pozadí návrhu technologie. S těmito předpoklady potom v průběhu kurzu pracují a snaží se promýšlet, jak by návrh technologie vypadal, kdyby byl vyvíjen s předpokladem odlišné cílové skupiny, a proč je vlastně daná technologie navrhována pro určitého implicitního uživatele. Zároveň bylo výrazným tématem, jak vyučovat technické a přírodovědné obory, aby neodrazovaly dívky, a jak poskytovat podporu v netradiční výuce učitelům a učitelkám (Ilse Bartosch z Vídeňské univerzity se například věnovala výzkumu vyučujících fyziky).

Dalším tématem, které se prolínalo příspěvky, byla kombinace vědecké profese a rodičovství. Rodičovská a zvláště mateřská zkušenost a potřeba rozdělit alespoň v určitém období života svou pozornost mezi vědeckou práci a péči o děti, stále zůstává problémem. Se vzrůstající soutěživostí akademického prostředí se přitom rodičovství, a zvláště mateřství, stává stále větším handicapem při budování úspěšné vědecké kariéry. Způsob, jakými vědkyně reflektují toto znevýhodnění, se zabýval příspěvek Isabely Bubr-Ennser, který se věnoval otázce bezdětnosti mezi vědkyněmi a rozdílu mezi plánovaným (ideálním) a skutečně realizovaným počtem dětí

zorňují, většina knih (českých nebo zahraničních) publikovaných krátce po roce 1989 se vyznačuje příliš zobecnujícími tezemi o ženách ve střední a východní Evropě nebo tezemi o ženách za socialismu, a přehlíží specifika postavení žen a mužů v konkrétních zemích bývalého Sovětského svazu. Současná literatura se podle editorek vztahuje především k tématu změn v přístupu k emancipaci žen před rokem 1989 nebo k tématu diskursivní konstrukce genderu v období socialismu. Některé současné knihy se sice věnují konkrétně České republice, hojný počet knih je však (i když v mnoha případech opodstatněně) publikován v anglickém jazyce a analýzy či závěry těchto studií jsou české feministické a proženské obci málo známé. Knihy, které byly publikovány v českém jazyce, podle editorek zpravidla pojednávají o současné situaci nebo o tranzici, která této situaci předcházela. Tím editorky opodstatňují záměr celé knihy. Kniha sice nabízí kapitoly z per českých autorů a autorek o kultuře genderu v období socialismu v českém kontextu, ale vychází v anglickém jazyce (díky tomu může opět dojít ke vzdálení závěrů knihy českému čtenářstvu).

Předkládaná kniha je výsledkem tříletého týmového výzkumu, jehož jedním cílem byl mimo jiné inovativní přístup v oblasti metodologie a teorie k tématu kultury genderu v období socialismu. Editorky knihy tedy v úvodu upřesňují ono nové vymezení metodologie a teoretických přístupů využitých v knize. Například koncept genderu/genderového řádu v období socialismu zkoumají pomocí tří úrovní analýzy – úrovně symbolické, institucionální a osobní. Každá studie uvedená v této knize se zaměřuje na konkrétní úroveň analýzy (např. příspěvek Barbary Havelkové pojednává o třech úrovních genderu v oblasti práva, příspěvek Petry Hanákové nastiňuje pohled na filmy prizmatem genderu nebo příspěvek Věry Sokolové pojednává o otázce homoseksuality před rokem 1989).

Multidisciplinarita výzkumu a výzkumného týmu umožnila ukázat kulturu genderu z různých úhlů pohledu a v různých

oblastech sociálního života. Cílem této knihy nebylo poskládat mozaiku různých přístupů ke studiu kultury genderu v období socialismu, ale šlo o to ukázat, jak na první pohled nesourodá kompozice výzkumu může ilustrovat vzájemné spolupůsobení různých sfér. Kompozice knihy se může čtenářům a čtenářkám jevit jako chaotická, neuspořádaná nebo zmatená. Jednotlivé příspěvky se však navzájem doplňují ve svém vymezení kultury genderu v období socialismu a splňují svůj cíl.

Na základě vymezení výzkumného záměru editorky knihy upřesňují, jak autoři a autorky pracují ve svých textech s analytickou kategorií genderu. Cílem této knihy je objasnit kulturu genderu v období socialismu v České republice prizmatem dvou aspektů analytické kategorie genderu jako sociální a symbolické kategorie. Podle této logiky je následně strukturována celá kniha, kde jednotlivé příspěvky objasňují výše uvedené vymezení konceptu genderu. Hlavním cílem tohoto vymezení bylo poukázat na přehlížené nebo neviditelné oblasti genderové kultury nebo popření mýtů, které se v akademickém psaní s tématem genderu a socialismu pojí. Vymezení genderu jako sociální kategorie má přispět k doložení teze, že model emancipace žen nebyl pouze řízený shora. Tedy ukázat, že v akademickém prostředí existuje poměrně málo textů, které by se věnovaly otázce, jak jsou různí sociální aktéři a aktérky zahrnuti do vytváření, proměn nebo naturalizace genderové kultury. V této části knihy autoři a autorky využívali archivní materiály nebo svědectví k objasnění přístupu Komunistické strany k agendě genderu, feminismu nebo emancipaci žen. Druhý aspekt, vymezení genderu jako symbolické kategorie, má doložit tvrzení, že feminismus není importovaným konceptem ze „Západu“, ale že se i v českém prostředí postupně etabloval koncept genderu a feminismu, a zároveň, že čeští autoři a autorky nekriticky nepřijímali koncepty využívané na „Západě“. V této části knihy autoři a autorky zobecňují poznatky z předchozí části knihy a analyzují je prizmatem in-

u rakouských vědkyň. Kvantitativní výzkum, který se zaměřil na vědkyně ve věku 25–45 let, ukázal, že tyto ženy vykazují velice nízkou porodnost, která je však ve velkém kontrastu s jejich osobními plány a preferencemi. Přestože mladé vědkyně plánovaly mít více dětí, s věkem se jejich ochota mít více dětí snižovala. Zatímco v průměru podle svých slov plánovaly přibližně dvě děti, ve skutečnosti měly většinou jen jedno dítě a řada z nich zůstávala bezdětná. Výzkumy týkající se bezdětnosti vědkyň provedené v Rakousku přitom ukázaly, že kolem 45 % profesorek zůstává nakonec bezdětných, zatímco např. ve Švédsku je tomu tak pouze u 20 %. Rakousko přitom trápí nedostatek míst v zařízeních předškolní péče o děti a stejně jako v ČR zde ženy v evropském srovnání obvykle zůstávají delší dobu po narození dětí v domácnosti. Bezdětnost se tedy pro vědkyně stává jednou z odpovědí na to, jak uspět ve vzrůstající soutěži ve vědě.

Výsledky výzkumu zaměřeného na muže s vysokoškolským vzděláním, kteří odešli na rodičovskou dovolenou, představily Sybille Reidl a Floriana Holzinger. Ty si položily otázku, zda jsou i muži, kteří nastoupí na rodičovskou dovolenou, později diskriminováni na pracovním trhu tak, jako je tomu v případě žen, u kterých se rodičovská většinou projevuje např. v propadech příjmu i v dalších aspektech. Ve své kvalitativní analýze založené na hloubkových rozhovorech (jejich vzorek přitom zahrnoval i několik vědců) přitom došly ke zjištění, že také v případě mužů má pobyt na rodičovské dovolené stejné negativní dopady na vývoj jejich další pracovní kariéry, které jsou pozorovatelné u žen. Výjimkou byly pouze situace, kdy byli muži na rodičovské krátkou dobu (do tří měsíců), zároveň ji kombinovali s prací na částečný úvazek a po jejím ukončení se vrátili na plný úvazek zpět do práce, nebo pokud nepracovali na vedoucích pozicích.